

DISCOURSE AND INFLUENCE IN THE PROJECT OF THE GREAT UNION

Ioan GHERGHEL

Assoc. Prof., PhD., Technical University of Cluj Napoca

Abstract: The study proposes a hermeneutic approach to the main temporal landmarks that shaped the idea and project of the Great Union, as well as on the role of reference personalities of the Romanian cultural space, whose speeches and influence, along with the pragmatism and inspiration of some political leaders, contributed significantly to the creation, over time, of the public support necessary for making the decision to involve Romania in the first world conflict. Elements of the hostile public and political climate are highlighted in which cultural personalities acted for the development of the feeling of national unity and, above all, for its fulfillment in a political project of country unity.

Keywords: project, process, discourse, influence, great union

Introducere

Mai întâi, de ce proiectul și nu procesul Marii Uniri așa cum, îndeobște, se spune? Procesul, înțeles ca fenomen sau ca acțiune socială cu repere de timp și spațiu suficient de clare, este din punct de vedere epistemologic o categorie ordonatoare care încearcă să marcheze și să încadreze o realitate în evoluție. Cunoașterea istorică (istoriografia) reprezintă, după cum se știe, o narațiune asupra trecutului ca rezultat al reprezentărilor interpretative pe care le construiesc istoricii în raport de documentele, dovezile, mărturiile la care au acces. Imposibilitatea cuantificării complete sau exacte a trecutului, face ca interogarea acestuia să fie un demers continuu, asumat de istorici și nu numai. Incursiunile istoricilor, indiferent de tema vizată sau spațiul cultural căruia îi aparțin sunt, firește, caracterizate de dozaje diferite de subiectivism, sensibilitate și analiză critică, după cum și percepția publicului interesat de informația istorică este marcată de aceleași atribute. Cum ni se prezintă din perspectiva acestor considerații Marea Unire ca proces și de ce nu am putea cuteza să avem propria reprezentare cu privire la reperele temporale ale acestei acțiuni social-politice definitorii pentru românităte? Dacă este indiscutabil că desăvârșirea unității statale românești se înfățișează retrospectiv ca rezultat al unui proces evolutiv, reperele sale temporale și elementele definitorii sunt însă discutate și discutabile în istoriografie. De la "năzuința milenară", "visul de veacuri al tuturor românilor" până la acțiunea pragmatică ce a valorificat contextul istoric determinat de izbucnirea și consecințele primului război mondial, încadrarea temporală a procesului Unirii diferă. Unii autori consideră apariția și răspândirea ideilor privind conștiința unității de neam sau evenimente produse în împrejurări istorice bine determinate (actul politic înfăptuit la 1600 de Mihai Viteazul, unirea Principatelor și obținerea independenței de stat) drept elemente care fie anunță, fie caracterizează sau definesc procesul Unirii. Alții, cum am spus, restrâng cu rigoare și parcimonie procesul Unirii la contextul primei conflagrații mondiale. Tributară unor perspective în care se

amestecă socialul, culturalul și ideologicul, istoriografia, victimă de nesalvat a tipologiei surselor și interpretării lor, prezintă faptele istoriei atât în sincronia cât și în diacronia lor. Perspectiva diacronică descoperă, de regulă, caracterul procesual al unui fenomen, ceea ce nu înseamnă că orice studiere a evoluției sau desfășurării unui fapt istoric presupune și identificarea unei procesualități a acestuia, adică o înțelegere a lui ca *succesiune de stări relaționate, într-un lanț implicațional cu debut și finalitate bine determinate*.

Dacă este suficient de clar că procesul Marii Uniri are un moment al declanșării și unul al încheierii, plasarea cronologică a acestora fiind o opțiune istoriografică, mai interesant ni se pare a aduce în discuție dacă a existat un *proiect al Unirii*, cine l-a originat, care au fost principalii vectori ai lui și cât a contat acesta în crearea suportului public și politic necesar declanșării procesului. Am putea astfel constata că ceea ce ne-am obișnuit să considerăm drept elemente și repere ale procesului Unirii, reprezintă de fapt momente ale unui gând, viziuni, intenții, adică dimensiuni ale unui proiect. Acesta are la rândul lui o componentă "mentală" și una materială; când apare componenta materială a proiectului Unirii poate reprezenta de asemenea un subiect de discuție.

Este destul de cunoscut că realitatea unității spațiului românesc, adică a existenței unei unități geografice semnificative în care se vorbea aceeași limbă, dar se funcționa segmentat din punct de vedere politic, sub interesele concurente ale principalilor actori geopolitici ai timpului, a alimentat atât în Evul Mediu cât și la începutul Epocii Moderne o serie de proiecte care să consacre și unificarea politică a acestui spațiu. Unele au fost originare în cancelarii apusene și au avut drept scop constituirea unei entități politice creștine apte să asigure replica necesară tendințelor expansioniste otomane. Astfel, conceptul unei Dacii refăcute pus în circulație la unele curți imperiale preocupate de amenințarea sus-menționată, a fost explicit formulat de Michael Bocignoli, care într-o scrisoare adresată unui secretar al împăratului Carol Quintul la 29 iunie 1524, recomanda unirea Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească sub conducerea voievodului Ioan Zapolya¹. Chiar dacă aceste încercări, alături de alianțele politico-militare dintre conducătorii celor trei provincii românești nu pot fi reținute ca semne ale unor proiecte privind unirea politică sub rațiunea unității de neam (în fapt ele se aflau în competiție pentru putere iar versiunile de cooperare implicau elemente de control al unora asupra altora), rămâne în mentalul politico-diplomatic al vremii o idee pe care timpul avea să o accentueze periculos pentru opozanții ei, anume aceea că "unificarea" se înfățișa ca o variantă posibilă. Indiferent însă de felul în care a fost motivată și prezentată ideea, este de reținut că aceasta a *avut determinări strict politice aparținând altora iar nu determinări organic-naționale aparținând românilor*.

Momentul Mihai Viteazul are o semnificație diferită, rămânând evenimentul simbolic-referențial al unei posibilități de unificare politică, indiferent de determinările

¹ Ardelean, Florin, *Proiectele dacice la sfârșitul Evului Mediu și începutul Epocii Moderne* în *Cultura*, nr. 14 (596)/2018, p. 4

care au marcat contextul gestului politic al domnitorului muntean. Oricât s-ar încerca golirea de conținut național a actului unirii de la 1600, măsuri precum trecerea Bisericii Ortodoxe transilvane sub ascultarea Mitropoliei Țării Românești, ridicarea limbii române la statutul de limbă oficială alături de celelalte recunoscute în Transilvania și acordarea drepturilor de pășunat românilor sunt semne evidente ale existenței unei conștiințe de neam.

Semnificativ în demersul de identificare a elementelor proiectului unirii trebuie să rămână felul în care românii s-au raportat în decursul timpului la această posibilitate. Majoritatea scrierilor dedicate procesului Unirii se raportează, ca plasare a începuturilor acestuia, la consemnările cronicarilor umaniști moldoveni privitoare la conștiința unității de neam. Se neglijează că acestea reflectă pur constatativ realitatea originii comune și a continuității, fără a ambiționa dezvoltări de vreun fel în marja constatărilor, neputând fi reținute așadar nici măcar ca elemente ale componente mentale a proiectului. În aceeași notă, de consemnare a unor evenimente și prezentare a unor stări de fapt curge istoriografia românească până la sfârșitul secolului al XVIII-lea când apare, așa cum observă pentru prima dată, Nicolae Iorga, o *viziune regeneratoare a istoriei în scrierile ardelenilor*. Dacă în Principate se menține o istoriografie lipsită de orizont și direcție, pentru istoricii ardeleni prezentul nu reprezintă o temă ci un impuls pentru adâncirea cunoașterii în trecutul comun românilor de pretutindeni. "Pornită din prezent, istoriografia din Principate se oprea asupra prezentului, îl repeta fără a-i înțelege spiritul și mersul. Pornită tot din prezent, dar nu din cunoașterea lui materială ci din simțirea și aprecierea lui, istoriografia de dincolo de munți zbura către culmile înalte și pure ale trecutului roman de unde *se vedea departe în zările ispititoare ale viitorului*"² (s.n. I.G).

Identificăm aici existența prealabilă a unei așteptări legate de nevoia convergenței simțirii și acțiunii naționale spre un nucleu care să iradieze mai târziu ideile unui proiect. Acest nucleu s-a conturat într-un context istoric izbăvitor determinat de interesele politice ale Casei de Habsburg, pe de o parte, și cele religioase ale Vaticanului pe de altă parte și a fost reprezentat, cum se știe, de Școala Ardeleană. Oportunitatea formării rapide a unei elite culturale de inspirație și factură religioasă a fost valorificată înțelept de protagoniștii uniției și succesorii lor, activitatea prodigioasă a istoricilor și filologilor ardeleni conducând la prima fundamentare teoretică a unei concepții legate de istoria, prezentul și destinul neamului românilor. Numele și lucrările autorilor transilvăneni reuniți în cunoscuta mișcare cultural-identitară de factură iluministă sunt îndeobște cunoscute, la fel strategia discursivă pe teren lingvistic și istoric ca fundament al emancipării național-politice. Vom sublinia insistența cu care sunt evidențiate în lucrările lor faptele de arme ale domnitorilor de dincolo de munți, dorința imprimării unui caracter unitar istoriei românilor și, foarte important, invocarea nevoii unei cultivări mai asidue a limbii române de către frații din Principate, unde

² Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Semne, București 2011, p.78

"aceștia singuri sunt stăpânitori"³, drept *elemente implicite ale viziunii unui proiect* legat de posibilitatea la scară istorică a unirii politice.

A doua generație a Școlii Ardelene, cum mai sunt cunoscuți ideologii pașoptiști este cea ai cărei reprezentanți intensifică relațiile culturale transcarpatice dar care are, totodată, responsabilitatea ingrată a gestionării unor momente istorice critice determinate de specificul derulării evenimentelor circumscrise anului revoluționar 1848 în Transilvania. Nu poate fi trecut cu vederea că la întâlnirea de la Sibiu (26 aprilie 1848) unde se elaborează *Proclamația* și se stabilește organizarea la Blaj a unei *Adunări Naționale* a românilor ardeleni, alături de Simion Bărnuțiu este prezent și Nicoale Bălcescu, după cum se știe că revoluționarul din Regat semnează la Seghedin (2 iulie 1849) *Proiectul de împăciuire româno-maghiar* prin care, fără a deține acordul revoluționarilor ardeleni, recunoaște unirea Transilvaniei cu o Ungarie independentă în schimbul admiterii de către unguri a existenței națiunii române și a garantării libertăților fundamentale a acesteia. Opoziția categorică a intelectualității transilvănene față de încorporarea de către Ungaria revoluționară a Transilvaniei a dominat spațiul ideologic și acțional al revendicărilor specific revoluționare, imprimând astfel mișcării caracterul unei lupte de eliberare națională a românilor din cuprinsul provinciei imperiale. În contextul generat, chiar dacă pe Câmpia Blajului s-a strigat "*Noi vrem să ne unim cu țara*", prin aceasta înțelegându-se Valahia, conform rapoartelor maghiare asupra evenimentului, între deciziile Adunării s-a aflat și cea privind prestarea de către români a jurământului de credință față de patria imperială și Împărat, în calitatea sa de principe al Transilvaniei. Pozițiile evidențiate, implicate de presiunea realizării unor obiective politice de etapă pentru națiunea română din spațiul intracarpatic nu au fost de natură să devieze însă orientarea majorității reprezentanților acesteia spre locul de unde puteau veni soluțiile politice viitoare ale destinului lor național. Aprecierea este susținută de poziția fermă a lui George Barițiu, care, reacționând față de Decizia Dietei din Cluj în contextul votării de către aceasta la 17 mai 1848 a unirii Transilvaniei la Ungaria, afirmă: "Soarta națiunii române se va hotărî în București și Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda"⁴.

Tot în lectura a ceea ce poate fi admis ca element al unui proiect al Unirii, putem urmări activitatea celui mai profilat intelectual ardelean al momentului 1848, Simion Bărnuțiu, care ajunge în 1860 profesor la tânara Universitate din Iași, calitate din care a contribuit la formarea unora din oamenii politici ce au obținut mai târziu recunoașterea independenței de stat a României.

Al Papiu Ilarian rămâne pașoptistul cel mai categoric și explicit în privința insufleurii cercurilor politice ale Principatelor de nevoia înțelegerii imposibilității dezvoltării separate a românilor trăitori în spații politice diferite. Relevant este felul de cuprindere al crezului său în Memorandum-ul trimis lui Al. I. Cuza la scurt timp după înscăunare, în care relevă două mari principii de politică națională: imposibilitatea românilor transilvăneni de a-și găsi alt punct de suport decât în viața și cultura

³ Ghergheli de Ciocotiș, V., *Omul de lume*, Viena, 1816, după Iorga, N., op.cit. p.272

⁴ *Teritoriul străin în Moldo-Romania*, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 43/17 mai 1848

românilor de peste Carpați și dorința de a se dezvolta economic și politic prin unirea cu aceștia. *"Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici-și văd scăparea (...), fără Transilvania nici Principatele nu au viitor", fiind condamnate "la o existență precară și dubie. Numai unirea cu Transilvania va pune fundamentul vieții perpetue a României"*⁵.

Neîndoielnic, activismul intelectualilor ardeleni reuniți în jurul "Astrei", asociație de tip pre-academic, este de natură a tușa liniile de acțiune cultural-națională necesare consolidării conștiinței de neam pentru întreg spațiul locuit de români. După o activitate laborioasă (conferințe, editări de cărți, înființări de școli) Timotei Cipariu declară la 6 ani de la înființarea asociației "Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința poziției care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate. Am început a ne elibera patria, am început a ne elibera limba"⁶.

Evenimentul care dă conturul cel mai pregnant proiectului Unirii în a doua jumătate a sec. XIX, îl reprezintă, fără dubiu, înființarea Academiei Române. Obiectivele și simbolistica evidentă a provenienței membrilor săi marchează o asumare vizibilă a scopului principal, chiar dacă neexplicit, al activismului cultural propus. *Ideea unității culturale ca și condiție a unității politice* reprezintă axa întregii activități a celor care au valorificat șansa istorică de a-i fi membri, cu o devoțiune exemplară și spirit de sacrificiu într-un teren ideologic și politic ostil, dacă e să ne referim în primul rând la membrii fondatori din teritoriile românești aflate sub ocupație străină. Apărută sub denumirea inițială de *Societatea Literară*, în aprilie 1866, scopul aducerii la București a vârfurilor inteligenței românești de pe cuprinsul vechii Dacii a fost atins prin activarea principiului reprezentării geografice, astfel: patru din Țara Românească, trei din Moldova, trei din Transilvania, doi din Banat, doi din Maramureș, trei din Basarabia, doi din Bucovina și doi din Macedonia. Se observă că din totalul de douăzeci și unu de membri fondatori doar șapte proveneau din Regat, restul de paisprezece reprezentând românitatea aflată sub dominații imperiale.⁷ În așteptarea mării întâlniri a învățaților neamului, Iosif Vulcan nota în revista *Familia*: "Măreață va fi acea ziuă în care reprezentanții națiunii împrăștiate de soartă în șapte țări se vor aduna laolaltă; sublim va fi acel minut când fratele de la Pind va strânge mâna cu fratele său de la Criș"⁸.

Într-un răspuns la o cuvântare de bun venit (31 iulie 1867), reprezentantul Maramureșului în Societatea Literară Română, Iosif Hodoș afirmă: "E frumoasă libertatea voastră. Nu v-o invidiem însă, ci o dorim și pentru noi. O dorim și lucrăm și o sperăm (...) Libertatea este dreptul tuturor; românul o cere cu binele, o pretinde în numele dreptului și, când i se contestă, o dobândește cu mijloacele morali sau materiali, după împrejurări"⁹.

⁵ apud. Netea, Vasile, *O zi din istoria Transilvaniei: 1 Decembrie 1918*, Editura Țara Noastră, 1990, p.71

⁶ Berindei, Dan, *Istoria Academiei Române 1866-2006. 140 de ani de existență*, București, 2006, p.54

⁷ Rusu, Dorina N., *Pagini din Istoria Academiei Române (1866-1948)*, București, 2007, p.7

⁸ Berindei, op.cit. p. 54

⁹Rusu, Dorina N., op. cit. p.11

Componența Academiei Române, obiectivele propuse și mijloacele asumate aveau să fie percepute ca un factor de amenințare la adresa intereselor vecinilor imperiali sub al căror control politic continuau să se găsească teritoriile românești. Sensibilitatea și atenția cele mai manifeste față de activismul cultural al instituției au avut-o autoritățile austro-ungare dat fiind numărul mare al membrilor acesteia proveniți din teritoriile stăpânite de Curtea de la Viena. Formularea indirectă a dezideratului unirii de către intelectuali de renume strânși sub cupola Academiei, activismul susținut și forța persuasivă extraordinară pe care o aveau în rândul conaționaliilor din zonele de proveniență au determinat o mobilizare serioasă în direcția compromiterii lor atât de către autoritățile statului austro-ungar cât și de către fruntași politici, oameni de cultură și ziariști aparținând acestuia. Dacă la sfârșitul secolului XVIII anumiți nobili unguri ce ocupau demnități publice își manifestau îngrijorarea că de pe băncile Blajului ies tot mai mulți valahi cu știință de carte și avertizau cu privire la riscul ce se prefigurează pentru națiunea maghiară și viitorul ei, creșterea în reprezentare, exprimarea publică și forța discursivă a liderilor românilor ardeleni au ajuns să fie considerate principala amenințare la adresa statalității Ungariei. De altfel, cercetări istorice recente au scos la iveală rădăcinile adânci ale îngrijorării nobililor unguri privitoare la riscul valorificării de către românii aflați de o parte și de cealaltă a Carpaților, a unor ocazii politico-istorice în favoarea unirii lor. Potrivit unui document întocmit la 1547 de către o comisie desemnată să evalueze starea ocnelor din Comitatul Maramureș și veniturile datorate puterii centrale, exista o nemulțumire în rândul nobililor maramureșeni legate de drepturile de stăpânire asupra unor munți și păduri din zona de graniță, revendicate de autoritățile regale. Membrii comisiei, un cleric și un militar, semnalează pericolul potențial generat de tensiunea dintre proprietari și regalitate, ca românii maramureșeni să-și dorească să se unească cu moldovenii: ”de fapt, fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri, există pericolul să se întâmple ca acest comitat, încetul cu încetul, intrând pe furiș la moldoveni, să se înstrăineze cu timpul, cu vreo ocazie, de regat (Ungaria habsburgică)¹⁰.

Reacțiile venite din partea Austro-Ungariei și notificate în repetate rânduri Regatului României cu privire la poziții și acțiuni publice ale unor intelectuali regăteni, disputele acerbe dintre parlamentarii ardeleni și omologii lor unguri în Parlamentul din Budapesta după trecerea la activismul politic a liderilor Partidului Național Român, îngrijorările și acuzele presei maghiare din Transilvania cu privire la lipsa loialității față de statul ungar a multor intelectuali ardeleni, reprezintă semnele ”temperaturii” politico-culturale pe care cei *doi factori majori de combustie ai proiectului unirii, Școala Ardeleană la început și Academia Română mai târziu*, au reușit să o creeze și să-i dea, la răspântia dintre secolele XIX și XX, o coerență acțională crescândă. Proiectul Unirii a început să atragă un număr tot mai mare de adepți de o parte și de cealaltă a Carpaților, după cum *suficient de mulți intelectuali și oameni politici români nu manifestau vreun interes, din varii motive, pentru o asemenea viziune și posibilitate.*

¹⁰Pop, Ioan Aurel, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Editura Școala Ardeleană, 2016, Cluj Napoca, p. 98

Rezultă că înainte de a se contura ca obiectiv politic, *proiectul unirii a fost imaginat ca un construct cultural iar ulterior ca o ideologie angajantă a resurselor unei părți relevante a intelectualității românești a timpului*. Ca orice proiect istoric major, ca orice lucrare durabilă la scară istorică, temeiurile unei asemenea realizări se regăsesc în activitatea, implicarea cu obstinație și credința puternică a unor personalități culturale și politice pentru care obiectivul unirii a reprezentat un scop de viață. Ne vom opri, evident subiectiv, asupra unora dintre cei care au dinamizat proiectul, care i-au urmărit creșterea și a căror contribuție a cântărit decisiv la declanșarea procesului Marii Uniri, odată cu decizia Consiliului de Coroană privind intrarea României în primul război mondial alături de cei care o puteau sprijini pentru împlinirea dezideratului ei național.

Rămas oarecum în penumbra recunoașterii meritelor privind elaborarea prin activitatea publicistică a unei ideologii naționale centrate pe imperativul unității tuturor românilor de pe cuprinsul vechii Dacii, datorită concentrării criticii și audienței asupra operei sale literare, activismul celui mai luminat spirit al românității, **Mihai Eminescu**, în beneficiul proiectului Unirii este insuficient recunoscut. Mihai Eminescu s-a raportat deopotrivă constructiv, ofensiv și pragmatic la ceea ce avea să însemne motivarea și mobilizarea tinerilor intelectuali, a studenților pentru conștientizarea la nivel cât mai larg a nevoii ca teritoriile locuite de români să se regăsească în cuprinsul aceluiași stat. Originile tăriei convingerilor lui Eminescu trebuie căutate în perioada șederii lui la Blaj, în atmosfera de cunoaștere istorică și filologică creată de profesorii centrului spiritualității românești din Ardeal, în influența profesorului Aron Pumnul, dar credem că mai presus de acestea, în vizitele pe care tânărul poet le-a făcut în întreaga Transilvanie, fie alături de colegi blăjeni, fie însoțindu-l pe Iosif Vulcan la diferite întâlniri culturale organizate sub auspiciile Astei. Contactul nemijlocit cu obștile neamului său, cu limba, obiceiurile și tradițiile fraților din spațiul intracarpatic i-au sădit, foarte probabil, militantului pentru Unire, Mihai Eminescu, determinarea pe care avea să o probeze mai târziu la București, Iași sau Viena. De altfel, debutul în publicistica politică a lui Eminescu se produce cu un articol dedicat problemelor românilor din cuprinsul Imperiului austro-ungar, "Să facem un Congres" (apărut în 17 martie 1870 în ziarul "Federațiunea" din Pesta), urmat de "În unire e tăria" și "Echilibru", semnate cu pseudonimul Varro. În articolul "Să facem un congres", Eminescu afirmă că "oricare bun cetățean are datoria de a se ocupa de viitorul patriei sale și de aceea și românii, prin natura lucrurilor, au datoria de a provoca un congres general al lor, care să determine atitudinea națiunii românești față de o eventuală schimbare a sistemului constituțional". "E timpul să declarăm neted și clar că în țara noastră (căci este a noastră mai bine decât a oricui) noi nu sîntem nici vrem să fim maghiari ori nemți"¹¹. Eminescu e totodată atent la resorturile autoasumate de alte națiuni în pretențiile lor dominante, observând cu luciditate, la nici 20 de ani, că "*ungurii nu sunt cu nimica superiori națiunilor cu care locuiesc la un loc și acest palat cu spume mincinoase cu care au înșelat Europa e, de aproape privit, forma ridicolă a unei pretenții ridicole*"¹².

¹¹ Ungureanu E., Constantin, *Mihai Eminescu și idealul unității naționale a românilor* în www.gorjeanul.ro, <https://gorjeanul.ro>, 15.01.2018

¹² în art. Echilibru, Federațiunea, nr. 38/22 aprilie 1870

Organizarea în 15 august 1871 de către Mihai Eminescu și Ioan Slavici a Serbării naționale de la Putna, urmată de un congres al studențimii românești din cuprinsul Imperului Austro-Ungar, a evidențiat echilibrul și diplomația tactică a lui Eminescu în abordarea proiectului Unirii, el fiind, alături de Slavici și A.D. Xenopol, adeptul consolidării unității culturale care să preceadă printr-o intensă propagandă (conferințe publice, biblioteci populare, jurnalism politic), demersuri explicite privind unirea politică, în contrapozitie cu tabăra studenților reprezentați de Iancu Brătescu și Grigore Tocilescu, care susțineau trecerea directă la o asiduă propagandă politică vizând unificarea teritoriilor locuite de români într-un singur stat. Eminescu avea să-și diversifice opțiunile acționale mai târziu, odată cu înființarea Societății "Carpații". Într-o scrisoare adresată lui D. Brătianu și publicată în "Românul" din 15 august 1871¹³, Eminescu exprimă speranța sa legată de rostul întrunirii tinerimii studențești de crez românesc la Putna: "Deși despărțiți prin hotare, toți știu că sunt unul și același neam și această convingere va mări puterea lor de rezistență și îi va oțeli în lupta pentru neam, lege și țară". Congresul a cerut prin glasul lui Eminescu "restabilirea unității în viața culturală a Românilor, cultura să fie națională și pretutindeni aceeași (...), să fie omogenă la Prut și la fel în sânul Carpaților cărunți și pe malurile Dunării bătrâne", potrivit consemnărilor lui Ioan Slavici, care conchide că "de fapt, restabilirea unității culturale a Românilor era un mijloc adecvat în vederea unirii politice a Românilor între-un singur stat"¹⁴.

Apariția și scurta activitate a Societății "Carpații" (24 ianuarie 1882 – 28 iunie 1883) s-au produs într-un context politic tensionat determinat, pe de o parte, de interesele Regatului României de a-și găsi un aliat strategic după obținerea independenței de stat (aliat identificat din multiple rațiuni diplomatice, între care poziționarea geostrategică și opțiunea Regelui Carol I au cântărit semnificativ, în Austro-Ungaria), apt să-i ofere garanții de suveranitate și integritate față de pericolele de la Răsărit, iar pe de altă parte de aspirațiile naționale tot mai explicit formulate de elitele culturale vizionare și totdată sensibile și reactive la politicile sistematice de deznaționalizare a românilor din Ardeal, duse de autoritățile ungare sub privirea dezinteresate ale Vienei. Se vor observa aici, ca și în alte momente sau perioade ale istoriei politice a românilor, nu doar rațiuni de stat, ci și prevalența în cazul unor membri ai clasei politice ori ai elitei culturale, a intereselor personale sau de grup, situație care a generat frământări și poziționări divergente, reflectate în modurile variate de definire și operaționalizare a intereselor strategice. Dintr-o atare stare de fapt își extrag de altfel resorturile pozițiile neclare, atitudinile inconstante și trădările unor actori politici sau intelectuali ai timpului. În acest climat se consumă activitatea Societății "Carpații", aflată de la înființarea ei sub supravegherea Biroului de Informații de la Viena, așa cum rezultă din documentele publicate în volumul lui Gheorghe Ungureanu, "Eminescu–documente de arhivă" (Editura Minerva, București, 1977), din cauza personalităților importante care dețineau calitatea de membri ai organizației

¹³ Agache, Catinca, *Mihai Eminescu și idealul național de unire*, în "Revista Limba Română", nr.1-2, 2018

¹⁴ Slavici, Ioan, *Amintiri-Eminescu*, 1924, București, p. 16-19

(George Barițiu, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Mihai Eminescu, Dimitrie Laurian și alții), caracterului discret al activităților ei, obiectivelor politice asumate și mijloacelor propuse pentru realizarea lor. În esență, *pericolul activității acestei organizații la adresa statalității austro-ungare era reprezentat de intențiile vizând crearea în teritoriile românești aflate sub ocupație, a unor nuclee de mesaj și acțiune unioniste, care să devină într-un context politic favorabil factori de presiune și de destabilizare a instituțiilor autorității.*

Ideea înființării Societății "Carpații", structura, modul de organizare, profilul membrilor și obiectivele ei, sunt elemente care indică trecerea de la abordările cultural-naționale la o ideologie militantă și acțiuni practice pro-unioniste. Prin ambițiile acestei organizații **proiectul unirii intră într-o fază materială** și se transmitea, totodată, un mesaj explicit privitor la poziționarea unei părți relevante a elitei culturale de dincoace și de dincolo de munți: crearea unui stat național unitar nu mai reprezintă un vis sau o aspirație ci un obiectiv realizabil care impune preocupări concrete, indiferent de gradul și natura riscurilor, și cel mai important, dispune de persoane apte să și le asume. Remarcăm postura extrem de ingrată în care se aflau membrii Societății "Carpații", organizație considerată **factor de amenințare extern** de către autoritățile imperiale, iar la București grupare a cărei activități afectează interesele strategice ale Regatului. Organizația ajunge să fie interzisă de către guvern, ca urmare a solicitării exprese a Austro-Ungariei, anterioare semnării Tratatului politico-militar dintre cele două entități statale.

Ieșirea din viața publică a lui Mihai Eminescu coincide cu desființarea Societății "Carpații", realitate care a generat în ultimii ani poziționări ale mai multor eminescologi (printre care reputatul Theodor Codreanu), de natură să avanseze ipoteza unei acțiuni de înlăturare a acestuia din rândul principalilor agenți ai Unirii; "28 iunie 1883 este o cheie hermeneutică pentru istoria românească modernă și ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc"¹⁵. Rămâne o provocare pentru istoricii aplecați spre surse și adevăr riguros documentat iar nu pe speculații facile și seducătoare, continuarea elucidării împrejurărilor care au adus sfârșitul activismului civic și al geniului creator ale lui Eminescu. El ar fi împlinit 68 de ani în 1918. Ce ar fi putut însemna Eminescu pentru interbelicul românesc, cum ar fi jalonat elementele noastre de evoluție și destin național într-o Românie întregită, omul care și-a făcut din unitatea politică a românilor un scop în viață?

Proiectul Unirii este asumat și continuat de la înălțimea cunoașterii istorice, a unei motivații profunde, percepții sensibile a spiritului vremii și printr-o implicare pluridimensională de către personalitatea cea mai iradiantă a Ideii Naționale la răspântia secolelor deșteptării noastre, **Nicolae Iorga**. Întreaga activitate intelectuală, publicistică și politică a lui Iorga de până la 1918 a stat sub semnul luptei pentru înfăptuirea unității statale a tuturor teritoriilor locuite de români. Concepția unionistă a marelui istoric, alimentată de concluziile amplelor cercetări privind continuitatea daco-romană la nordul Dunării, de investigarea complexă cu instrumentarul riguros al

¹⁵ Codreanu, Th., *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Târgoviște, Colecția "Memoria", 1997, p.9

istoriografului exigent a trecutului și prezentului românilor din Transilvania (Sate și preoți din Ardeal (1902), Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească (1906)), a fost puternic reflectată în tonul și obiectivele naționale formulate și făcute cunoscute prin gazeta "Neamul românesc", ori la cursurile de la Vălenii de Munte, unde un *număr semnificativ al cursanților provenea din teritoriile controlate de Austro-Ungaria*. Iorga menținea o legătură activă cu vârfurile intelectualității ardeleni și bucovinene, era conectat la întreaga viață social-politică a românilor din Transilvania și Bucovina, primea informații și transmitea orientări, îndemnuri și încurajări cu privire la acțiunile cultural-naționale și politice necesar a fi organizate de frații de dincolo de munți. Forța intelectual-discursivă a lui Iorga, exprimată în varii discursuri și conferințe, a determinat atragerea înspre proiectul unionist nu doar a tot mai mulți intelectuali și oameni politici, dar și a unui număr în creștere de fermenți ai opiniei publice (jurnaliști, studenți, funcționari). Relevant în privința conexiunii permanente și rolului jucat în relația cu intelectualii ardeleni unioniști din Imperiul austro-ungar, este mesajul transmis de marele istoric membrilor redacției revistei literare *Luceafărul* care apărea la Budapesta din 1 iulie 1902: "La Dumneavoastră preocupările estetice nu trebuie să joace rolul de căpetenie și nu sunteți în așa împrejurări încât să vă consacrați artei pure. Sunteți în luptă și trebuie să vă luptați. Mai mult decât noi, trebuie să vă îndreptați toate puterile pentru a vă cunoaște cât mai bine și a întări astfel conștiința națională, de care atârnă totul"¹⁶. Îndemnul lui Iorga era adresat unor studenți români din capitala Ungariei, care aveau să se privească și să acționeze ca executanți ai unui proiect cu implicații naționale. Între aceștia se regăsesc Octavian Goga, Onisifor Ghibu, Sextil Pușcariu, Ion Agârbiceanu și Ioan Lupaș, persoane ale căror fapte culturale încorporau, mai mult sau mai puțin vizibil, semne și ambiții politice care depășeau scopul apropiat al obținerii de drepturi civile și politice pentru românii din Transilvania.

Cum era de așteptat, legăturile lui Nicolae Iorga cu intelectuali din Ardeal și Bucovina, orientarea naționalistă a publicației "Neamul românesc", conținutul mobilizator al intervențiilor publice ca om de cultură sau politician au condus la supravegherea activităților sale de către autoritățile austro-ungare. Materialele urmării lui Iorga de către serviciile secrete vieneze și maghiare dar și de către agenți ai Siguranței regale sunt impresionante, constituind un veritabil obiect de cercetare în jurul personalității marelui istoric (Cornelia Bodea și Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Iorga în arhivele vieneze și ale Siguranței regale (1903-1914)* București, Editura Mica Valahie, 2012). Supravegherea acestuia era considerată "legitimă" având în vedere prevederile Tratatului dintre Regat și Puterile Centrale, care interziceau propaganda naționalistă, motiv pentru care față de Iorga s-a dispus de către autoritățile austriece *măsura interzicerii accesului pe teritoriul Bucovinei*. Pe de altă parte, agenții Siguranței române erau îngrijorați că la Vălenii de Munte, prelegerile lui Iorga "vor forma pe studenți în sensul vederilor naționaliste", raportând că în viziunea istoricului "direcția culturii și politicii noastre devine naționalismul, care se înfinge cât mai adânc în pieptul

¹⁶ Goga, O., *Pe drum nou*, în "Țara noastră", nr. 1, 1909, p.1, după Andreea Dăncilă Ineoan *Cultura națională la românii din Transilvania în prima parte a sec. XX*, în *Cultura*, nr. 14/2018, p. 6-7

tineretului–oricâte stavile i s-ar opune de guverne”. Un alt agent apreciază că broșura lui Iorga *”Cultură națională și politică națională”*, cuprinzând un discurs ținut în 1908, e un primejdios ”mijloc de propagandă a mișcărilor naționaliste cu multă șansă de reușită”¹⁷. Este lesne de înțeles efectul pe care activitatea lui Iorga l-a avut în direcția generării sau întreținerii, după caz, a orizontului unionist în rândul unor categorii variate de public, popularitatea sa fiind uriașă în pofida numeroaselor încercări de minimizare, discreditare sau compromitere care nu l-au ocolit, a catalogării ofensatoare a activităților sale (”nebun de legat”) de către rivali sau persoane ostile năzuințelor legitime ale românității. Implicarea neobosită, ”încăpățânată” și condamnată a lui Iorga în proiectul Unirii a cântărit semnificativ în crearea masei publice critice pro-unire a Regatului, care avea să se constituie într-un argument decisiv la dezbaterile din Consiliul de coroană cu privire la decizia intrării României în prima conflagrație mondială.

Estimp, în Transilvania, proiectul Unirii își găsea purtătorii lui în convingeri și acțiuni, aflați însă nu doar sub tirul publicisticii maghiare ci și sub supravegherea și hărțuirea continuă a instituțiilor autorității. Rezistența într-un asemenea climat era rezervată caracterelor tari, personalităților cucerite complet de obiectivul întregirii statale a tuturor românilor, într-o perioadă de început de secol în care scenele imperiilor trebuiau să suporte consecințele afirmării ideilor consolidate în ”secolul națiunilor”. Raportat la numărul etnicilor români din Ardeal, personalitățile publice erau puține și nu toate însuflețite de nevoia ridicării cu orice preț a statutului cultural-politic al conaționalilor, în pofida activismului național excepțional al reprezentanților Școlii Ardelene și al memorandiștilor. Discursurile tăioase la adresa abuzurilor și politicii sistematic antiromânești a Budapestei, refuzul compromisurilor și dinamizarea componentei naționale a activităților publice (sarcină rămasă cu precădere ”astristă”), sunt abordări și atitudini care nu au caracterizat la unison intelectualitatea românească din Ardeal.

Octavian Goga explică întrucâtva starea care a generat numărul mic al învățaților români sau amorteala unora dintre aceștia în privința angajării naționale: ”din împrejurările economice modeste și din regimul de apăsare culturală a guvernelor din Budapesta era greu să se smulgă oameni care să depășească proporțiile obișnuite ale unor umili și buni muncitori. Cei mai mulți își frângeau aripile la școala ungurească, unde li se spulbera metodic moștenirea de acasă și de unde se întorceau cu o minte chinuită, cu o intervetire fatală a tuturor valorilor. Puținii care ieșeau biruitori din această luptă inegală erau înfrânți de viață (...). *Numai un temperament excepțional, o putere de revoltă neseacă și un fond moral cu totul deosebit îi putea împrumuta cuiva tăria de a pluti deasupra mizeriilor zilnice și a privi lupta noastră de rezistență prin prisma unei judecăți superioare*”¹⁸ (s.n. I.G.).

E important însă că aceștia nu au lipsit și este admirabilă determinarea lor, alimentată parcă și de conștientizarea faptului că nu sunt mulți cei dispuși să servească cu orice risc adevărul unei misiuni autoasumate. Ei și zbaterele lor sunt îndeobște

¹⁷ Platon, Mircea, *Elitele și conștiința națională*, Contemporanul, 2017, p.228

¹⁸ Goga, O., *Cota: ACNSAS, Fond Documentar*, dos. D2, vol. 10, f. 32-34

recunoscute, chiar dacă nu în măsura în care ar merita-o. Vom evoca sub unghiul unor activități poate mai puțin reflectate, două personalități al căror rol în proiectul unionist este, altfel, binecunoscut.

Octavian Goga a fost făcut cunoscut generațiilor ca excepțional creator al unei monografii lirice a satului ardelean. Marele poet a fost însă, mai presus de creația sa literară, unul dintre promotorii și activiștii cei mai înverșunați ai cauzei românilor ardeleni, devenind exponent al revoltei acestora, călăuzit de convingerea că "soarele românilor de la București răsare". Întemnițat la Seghedin pentru articole considerate antimaghiare găzduite de publicația militantă "Luceafărul" în a cărei conducere se afla, Goga câștigase, datorită logicii și fermității cu care își argumenta și apăra convingerile, admirația colegilor jurnaliști și chiar respectul unor oameni de cultură de alte nații trăitori în Budapesta începutului de secol XX. Relevant este conținutul articolului publicat în revista maghiară *Vilag* (și reprodus ulterior în "Luceafărul"), de către amicul lui Goga, Ady Endre, dezamăgit de gestul autorităților ungare privind întemnițarea poetului român: "(...) îmi par mie însumi gol și becisnic, căci goală și becisnică este arena ungurească ce mi-a degradat în scârbă însuflețirea mea. Robia lui Octavian Goga e o viață și o libertate de invidiat, pe când stirpea mea ungurească e tristețe de moarte și plictiseală"¹⁹.

Demersurile jurnalistice și scriitoricești ale lui Octavian Goga s-au consumat așadar pe un teren ostil, cu asumarea pe deplin conștientă a riscului permanent de a fi privat de libertate. N. Iorga realizează o excelentă sinteză a rolului avut de Goga în demersurile de conștientizare a românilor ardeleni cu privire la rostul și necesitatea unirii: "Întâi, în loc de a căuta rostul românilor de dincolo de Carpați în cadrele monarhiei austro-ungare, așa cum era sau așa cum unii visători voiau s-o prefacă, dl. Octavian Goga a înțeles, a spus limpede, a susținut împotriva tuturor și cu riscul libertății sale și a întregii cariere acolo, că românii nu sunt făcuți acolo pentru a trăi în cadrele unei vechi monarhii medievale, ci pentru a trăi în țara lor, viața lor liberă (...). În al doilea rând, această luptă, dl. Octavian Goga nu a înțeles să o ducă numai acolo, între marginile înguste ale unei patrii provinciale, ochii lui de la început s-au întors către Țara Românească liberă, de care a rămas nedespărțit în toată acțiunea sa revoluționară. În al treilea rând, în loc să creadă că fericirea în libertate a poporului românesc se capătă printr-o asociație între câțiva advocați, medici și directori de bancă, dumnealui a înțeles că această luptă nu se poate purta decât sprijinindu-se pe masele însuflețite. Pentru domnia-sa, țăranul din Ardeal nu a avut valoare fiindcă era țăran, ci fiindcă era românul cel mai autentic."²⁰

Convins, ca atâția alți slujitori ai proiectului Unirii, de corectitudinea drumului pe care trebuiau orientați românii ardeleni, Goga s-a manifestat ca slujitor și mobilizator al unui public mai larg, grație militantismului creației sale poetice. Dincolo de asta însă, asemenea lui Vasile Lucaciu, el a fost autorul unor discursuri cu caracter politico-juridic de o impresionantă rigoare. "Chestiunea unității politice a românilor din Transilvania și

¹⁹ Arhiva Muzeului Memorial Octavian Goga, trad. de Veturia Goga

²⁰ Moldoveanu, Gheorghe, *Octavian Goga și Marea Unire* în Revista Română, nr.2 (56), 2009, p.15

Ungaria cu cei din România (scris în "La Roumanie", nr. din nov. 1918), încheierea poporului nostru într-un singur stat în virtutea principiului naționalităților este un act de dreptate pe care istoria contemporană trebuie să-l înregistreze ca pe o consecință logică a victoriei dreptății asupra forței brutale (...), triumful cauzei noastre are o perfectă justificare morală. Cu mii de ani de durere neîntreruptă am plătit noi fericirea ce va să vie"²¹.

Climatul în care acționau intelectualii ardeleni angajați în lupta națională la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, caracterizat de hărțuirea permanentă a lor și a membrilor familiilor lor de către reprezentanții autorităților, înscenări de diverse tipuri, umiliri și defăimări în publicistica naționalistă maghiară din Ungaria și Transilvania, amenințări voalate sau directe transmise de către politicieni unguri inclusiv de la tribuna parlamentului din Budapesta, departe de a îi împinge pe aceștia spre o renunțare la misiunea autoasumată, genera solidarizare, îmbărbătări reciproce și rafinarea tacticilor acționale. Valeriu Braniște, închis și el la Seghedin în două rânduri (1893 și 1918) pentru delict de presă, caracterizează cel mai bine crezul pe care principalele personalități politice și religioase, oamenii de cultură ai Ardealului acelor vremuri, îl aveau cu privire la rolul lor în arhitectura viitoare a nației, convinși că identitatea nu poate fi prezervată dacă faptele culturale nu încorporează semne și ambiții politice: "Vremea noastră e o vreme de luptă. Aceste zile nu au ciasuri menite pentru truda migăloasă a sporurilor încete (...) Azi sunt trebuințe de îndeplinit care chiamă, care tulbură orice inimă simțitoare. În vreme de război dascălii se ridică de la masa lor de scris, poeții se despart de musă, pictorii își aruncă penelul și păstrând în suflet visul lor, ei se înșiruie alături de oșteni pe câmpul de bătaie. Astfel e vremea noastră. Ne cere tuturor o înfrățire de forțe, o strângere a rândurilor pentru apărarea unei averi comune. Sunt zile de jertfă zilele noastre..."²².

"Zilele de jertfă", precum cele din durata proiectului unirii, au avut oameni pe măsura lor, lucru care nu reprezintă însă o constantă în istorie. Îl considerăm pe **Vasile Lucaciu** una dintre cele mai complete personalități române a Transilvaniei acelor timpuri, pentru care disponibilitatea de a se jefi în numele cauzei nației a fost cosubstanțială întregii sale activități publice. Despre activitatea profesorului, preotului, politicianului și mai târziu diplomatului Vasile Lucaciu, s-a scris în timp de către un număr mare de autori, Anul Centenar aducând și câteva realizări și acțiuni inedite legate de evocarea operei și personalității acestuia²³.

²¹ Goga, O., *Ne învață Mărășeștii...*, ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Junimea, Iași, 1983, p.182

²² Braniște, V., *Modernul în artă*, în Anuarul Societății pentru fond de teatru român pe anii 1905-1906, p.18-19

²³ reeditarea lucrării în trei volume, Vasile Lucaciu, *Instituțiuni filosofice*, Editura Eikon, București, 2018, cu studii introductive de profesorii Petru Dunca, inspiratorul reeditării, și Vianu Mureșan, care are meritul special al reparcurgerii minuțioase a întregului text și al actualizării termenilor și expresiilor filosofice utilizate de autor; publicarea volumului Vasile Lucaciu, *Marele discurs*, Editura Casa Corpului Didactic Maria Montessori, Baia Mare, 2018, cu studii introductive de Teodor Ardelean și Nicoară Mihali, volum care oferă în premieră publicului discursul parlamentar (patru ore) ținut de Vasile Lucaciu în Parlamentul de la Budapesta la 9 martie 1908; găzduirea de către *Colegiul Pio Romeno* din Roma, în organizarea *Ambasadei României pe lângă Sfântul Scaun*, *Consiliului Județean Maramureș și Asociației pentru cercetare, consiliere și promovare socială*, prin efortul universitarilor Simion Belea și Gheorghe Mihai Bârlea, a unei Conferințe internaționale dedicate operei

Un lucru asupra căruia s-a zăbovit, poate, mai puțin, îl reprezintă felul în care Vasile Lucaciu a fost perceput, evaluat și în care s-a încercat contracararea efectelor discursurilor și acțiunilor sale publice de către autoritățile statului ungar. Aici nu e vorba atât de acțiunile directe vizând compromiterea și limitarea activităților marelui tribun al unirii prin întemnițarea lui în mai multe rânduri, cât de efortul, mai subtil și mai insidios, *de subminare a credibilității* sale în rândul conaționaliilor și a opiniei publice din Ungaria în general. Un atare demers constituia efectul logic al forței persuasive excepționale cu care era înzestrat Lucaciu, datorată atât carismei cât și acumulărilor instrumentale din zona retoricii și oratoriei pe care le-a studiat în perioada formării sale romane. Privitor la o cuvântare a lui Vasile Lucaciu, ținută la Baia Mare în cadrul unei Adunări generale a ASTREI (1903), academicianul Vasile Braniște scria în publicația Drapelul: "Poporul asculta cu aviditate... vorba românească – pe care, afară de biserică nu e prea unde... Femei și bărbați, adulți și bătrâni, ședeau pe scaune ca bătuți în cuie și trei zile nu s-ar fi ridicat de acolo, *cu așa mare plăcere ascultau sunetul vorbei românești*"²⁴.

Autoritatea discursivă a preotului român (valorificată mai târziu de Regatul României în acțiunile diplomatice contextualizate procesului unirii), era privită ca un factor major de influențare a opiniei publice nu doar în ceea ce privește drepturile naționale ale românilor ardeleni, cât mai ales în direcția contestării pretensei legitimități și corectitudinii a unor acte ale guvernării, indiferent de natura lor, al căror impact viza deopotrivă toate naționalitățile din cuprinsul Ungariei. Relevantă cu privire la pericolul perceput de către guvernul ungar în acțiunile și discursurile lui Lucaciu este scrisoarea pe care premierul ungar Kallman Szell i-o trimite la 18 noiembrie 1901 tribunului român, în care acesta e amenințat astfel: "... îți vom arăta că mai tare e guvernul maghiar decât popa din Șișești. Voința noastră e să te izolăm de către poporul român și asta vom face. Cu muri chinezi voi împreuna Șișeștii și voi împiedica orice contact între d-ta și poporul român"²⁵.

Așa se explică virulența reacțiilor presei și autorităților ungare la momentul aflării veștii că Vasile Lucaciu urmează să candideze, cu șanse reale, în colegiul Beiuș, pentru obținerea unui post de parlamentar. Apreciem ca relevant conținutul mai multor articole publicate de ziarul maghiar *Nagyvarad*, care îl vizau pe Lucaciu în contextul menționat: "Acest nume în Ungaria a devenit noțiune. El este expresia agitației naționaliste, sălbatică și plină de ură (...), de ce l-au candidat românii pe cel mai ticălos dintre ei, pe vrăjmașul poporului maghiar, al ideii de stat și a constituției maghiare, numele lui evocă sânge și moarte (...), vrea Beiușul să fie reprezentat de un trădător?"²⁶. Adjectivele decedibilizante atribuite în presa maghiară lui Vasile Lucaciu, descris atât ca pericol la adresa relațiilor dintre români și unguri cât și ca factor de destabilizare a unei zone care până la alegerile din 1907 nu a ridicat probleme, fiind reprezentată doar

lui Vasile Lucaciu, la care au participat universitari italieni, membri ai corpului diplomatic român, cadre didactice aparținând Centrului Universitar Nord Baia Mare al Universității Tehnice din Cluj Napoca, alți intelectuali precum și reprezentanți ai autorităților publice din județul Maramureș;

²⁴ Drapelul, nr. 92 din 20 august, 1903

²⁵ Acta Musei, vol. II, Zaláu, 1978, p.503-504, apud. *Vasile Lucaciu MARELE DISCURS*, studii introductive de Nicoară Mihali și Teodor Ardelean, Editura Casei Corpului Didactic "Maria Montessori", Baia Mare, 2018, p.15

²⁶ Nagyvarad, nr. 180, 188/1907, după Neș, T., *Oameni din Bihor*, Editura Aureo, Oradea, 2018, p.406

de deputați aparținând altori etnii decât cea română, aveau ca scop generarea unor emoții negative inclusiv în rândul opiniei publice românești și bararea astfel a ascensiunii politice a celui care era considerat cel mai periculos agitator al cauzei daco-românismului. *Momentul și locul* în care candida Lucaciu, posibilitatea câștigării alegerilor de către acesta, erau percepute, pe bună dreptate, de către autoritățile maghiare ca având o relevanță sporită pentru evoluția climatului politic și relațiile interetnice româno-maghiare din întreaga Transilvania. În acest sens, deputatul maghiar Halasz Ludovic făcea un apel pentru mobilizarea exemplară a ungarilor fiind convins că "dacă Lucaciu cade la Beiuș, unde sunt școli românești, o reședință episcopală română și societăți culturale românești – s-ar asigura acolo statornic și necondiționat hegemonia maghiară (...); înfrângerea românilor la Beiuș ar potoli elanul de luptă al celorlalți candidați români". Politicianul ungar își îndemna conaționali să nu vadă la Beiuș o simplă luptă de partid: "implor îndeosebi pe deputați să se grăbească în cercul Beiuș, nu pentru sprijinirea lui Kardos Arpad (contracandidatul ungar al lui Lucaciu, n.n. I.G.), ci pentru salvarea maghiarimii."²⁷

Este evidentă conștientizarea de către adversarii politici, pe de o parte a forței simbolice pe care alegerea lui Lucaciu urma să o aibă pentru români, iar pe de altă parte a riscului ca o personalitate cu forța discursivă și disponibilitatea acțională a preotului din Șișești să-și sporească posibilitățile de exprimare și influență în întreaga Ungarie prin activism la nivel parlamentar. Victoria acestuia a produs prima fisură în dominanța politică maghiară a Bihorului. Este de menționat, de asemenea, ecoul pe care l-a avut în Regatul României succesul lui Vasile Lucaciu, Nicolae Iorga publicând în "Neamul românesc" două articole dedicate evenimentului ("Alegerea de la Beiuș și părintele Lucaciu", "Învățămintele din biruința de la Beiuș"), care au ton deopotrivă constatativ și mobilizator atât pentru opinia publică din Regat cât și pentru românii ardeleni: "românii au câștigat o mare luptă politică în părțile Beiușului și au ales acolo pentru întâiași dată după un șir lung de unguri și evrei, pe unul dintre ai lor, pe părintele Vasile Lucaciu"²⁸. Bun cunoscător al situației din Transilvania, Iorga a contextualizat succesul politic românesc de la Beiuș reproșând unor profesori români de la liceul din localitate că fac politică maghiară, acuzându-i totodată pe acei români cu funcții și stare aplecați către "străinisme" sau slugărnicie politică, "«domnii de români» din Beiuș și Vașcău care-și iau ungueroaice de nevastă, vorbesc ungurește în casă și cresc serioși candidați pentru deznaționalizare sub ochiul zâmbitor al administrației."²⁹ Ziarul "Lupta" din 15/28 august 1907 sub titlul "Mărire Beiușului" scria cu referire la succesul electoral al lui Lucaciu: "Bihorul sărac și înapoiat, huiduit, prigonit de dușmani și hulit de ai săi, s-a înălțat ieri prin simțirea lămurită, năvalnică a iubirii de neam și cu fruntea ridicată și încununată de fericire, primește îmbrățișarea și strigătul de bucurie al întregii suflări românești ce își ațintește acum asupra Bihorului, privirile uimite de schimbarea ce s-a făcut aci, de minunea ce se desăvârșește în țara Codrilor"³⁰.

²⁷ Nagyvarad, nr. 103/ 1907, după Neș, T., op. cit., p.407

²⁸ *Neamul românesc*, nr. din 6 sept. 1907

²⁹ Petre E. Papp, *Din trecutul Beiușului*, manuscris, după T.Neș, op.cit., p.413

³⁰ T. Neș, op. cit. p.413

Eșecul ungarilor la Beiuș este consemnat cu o anumită resemnare în presa maghiară, ziarul "Fuggetlenseg" notând, într-un articol de fond intitulat "Înfrângerea ungarimii": "S-a întâmplat. Dușmanul cel mai înverșunat al ideii de stat ungar, Vasile Lucaciu, preotul vestit de la Șișești, care a robit pentru ațâțare împotriva ungarilor, a fost ales deputat în dieta ungară (...). E ceva în felul acesta de a cugeta, între altele, multă naivitate. Pentru că din adevărul vechiu că în patria noastră frumoasă se poate câștiga mandat pe bani, nu urmează că **fiecare** mandat se poate dobândi **astfel**. Și mai puțin trebuia să se creadă asta la Beiuș, întâi pentru că românii sunt acolo de patru ori mai mulți, și a doua pentru că față de Lucaciu, **care este cineva**, tot un cineva ar fi trebuit candidat."³¹

Determinarea cu care s-a acționat de către românii beiușeni pentru alegerea lui Lucaciu, rezistând amenințărilor, hărțuielilor, șantajelor și violențelor autorităților maghiare, avea să fie răsplătită prin activismul excepțional al preotului din Șișești în Parlamentul de la Budapesta. De altfel, discursurile electorale și parlamentare ale lui Lucaciu, intervențiile în care pleda cauza nației în fața autorităților judiciare ale statului ungar, discursurile publice ținute cu varii ocazii culturale sau religioase, toate, probează calitățile retorice excepționale ale acestui tribun, logica și construcția argumentativă fără cusur a unui om care știa că *singura armă de care românii se puteau folosi inteligent în acele timpuri era cuvântul scris și vorbit*. Acesta trebuia să fie convingător și, nu de puține ori, intelectual și politicieni unguri au trebuit să recunoască legitimitatea revendicărilor formulate sub imperiul logicii și al adevărului. Evident că filtrul politic prin care autoritățile imperiale receptau doleanțele românilor ardeleni, aruncau în subiectivism, dispută și conflict aproape orice încercare a acestora de a-și atinge obiectivele legitime. Statornicia lui Lucaciu în a spune și a cultiva adevărul, a însemnat pentru mulți români ardeleni aflați în amorțeală și complacere, un exemplu și un stimul pentru atitudinea și poziția pe care o aveau să o aibă mai târziu, atât în timpul războiului prim-mondial cât și după încheierea ostilităților.

Intransigența și determinarea preotului Vasile Lucaciu în raport cu obiectivele neamului și mijloacele de realizare a lor (comparativ cu atitudinea altor lideri ai Partidului Național Român din Transilvania în momentul izbucnirii războiului și al exprimării garanțiilor de fidelitate solicitate de guvernul budapestan), conduc la decizia acestuia de a demisiona din conducerea formațiunii în 1914 și a trece în România, unde începe, sprijinit fiind de liderii unioniști din Regat, o campanie de conștientizare și influențare a publicului și elitei politice pentru intrarea în război alături de alianța militară care poate satisface cele mai presante interese politice ale românilor. Fiind cunoscut prestigiul său, forța persuasivă și mobilizatoare de către elitele culturale și politice ale capitalei Regatului, Vasile Lucaciu primește însărcinări și se angajează cu toată energia în crearea suportului public și politic care avea să conteze în decizia Consiliului de Coroană privind intrarea în război alături de Antanta, iar după încheierea războiului devine unul dintre principalii emisari români implicați în obținerea

³¹ Mihăilescu, D. M., *Dr. Vasile Lucaciu și PNR. De la pasivism la activism politic*, ioansoran.wordpress.com, post. 27 ian.2013

sprijinului diplomatic a diferite state și cercuri de influență politică din străinătate în recunoașterea unirii Transilvaniei cu Regatul României.

Identificăm drept *moment simbolic al declanșării procesului Marii Uniri* transformarea Ligii pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor (înființată la 17 decembrie 1890 sub președinția rectorului Universității din București, Alexandru Orăscu) în Liga pentru Unitatea Politică a tuturor Românilor (14 decembrie 1914) și numirea în funcția de președinte al acesteia a tribunului Vasile Lucaciu, moment care echivalează cu asumarea explicită la nivelul elitei culturale românești a dezideratului unității politice a tuturor teritoriilor locuite de români, iar ca *moment simbolic al încheierii acestui proces, încoronarea de la Alba Iulia* a regelui Ferdinand și a Reginei Maria (15 octombrie 1922) ca suverani ai României Mari.

Întreaga luptă prin mijlocul cuvântului scris și vorbit, de la momentul inscripționării pe frontispiciul bisericii din Șișești (1890) a crezului-îndemn "Pro Sancta Unione Omnium Romanorum", riscurile la care s-a expus și sacrificiile pe care a trebuit să le facă atât în Ungaria cât și în România, până la eforturile de persuadare la nivel internațional în privința cauzei unității naționale, fac din Vasile Lucaciu poate cel mai reprezentativ actant al proiectului și procesului Marii Uniri. Declararea acestuia³², la 8 martie 2022, drept Erou al Națiunii Române vine ca o recunoaștere firească a eforturilor de o viață ale preotului din Șișești (Maramureș) în privința dezideratului fundamental al românilor și ca un gest simbolic necesar la împlinirea, anul acesta, a 100 de ani de la moartea sa.

BIBLIOGRAPHY:

- Agache, Catinca, *"Mihai Eminescu și idealul național de unire"*, în Revista Limba Română, nr.1-2, 2018
- Bodea, Cornelia, Vergatti, Radu Ștefan, *Nicolae Iorga în arhivele vieneze și ale siguranței regale (1903-19140)*, București, 2012
- Ardelean, Florin, *Proiectele dacice la sfârșitul Evului Mediu și începutul Epocii Moderne* în Cultura, nr. 14 (596), 2018
- Berindei, Dan, *Istoria Academiei Române 1866-2006. 140 de ani de existență*, București, 2006
- Braniște, Valeriu, *Modernul în artă*, în Anuarul Societății pentru fond de teatru român pe anii 1905-1906
- Codreanu, Theodor, *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Târgoviște, Colecția "Memoria", 1997
- Dăncilă Ineoan, Andreea, *Cultura națională la românii din Transilvania în prima parte a sec. XX*, în Cultura, nr. 14, 2018
- Drapelul, nr. 92 din 20 august, 1903
- Goga, Octavian, *ACNSAS, Fond Documentar*, dos. D2, vol. 10, f. 32-34
- Goga, Octavian, *Ne învață Mărășeștii...*, ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Junimea, Iași, 1983
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Semne, București, 2011
- Mihăilescu, Doina Monica, *Dr. Vasile Lucaciu și PNR. De la pasivism la activism politic*, ioansoran.wordpress.com, post. 27 ian.2013
- Moldoveanu, Gheorghe, *"Octavian Goga și Marea Unire"* în Revista Română, nr. 2 (56), 2009
- Neamul românesc*, nr. din 6 sept. 1907
- Neș, Teodor, *Oameni din Bihor*, Editura Aureo, Oradea, 2018
- Platon, Mircea, *Elitele și conștiința națională*, Ed. Contemporanul, 2017

³² urmare a demersurilor Asociației "Renașterea Șișeșteană" condusă de Gavril Babiciu

Pop, Ioan Aurel, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2016

Rusu, Dorina N., *Pagini din Istoria Academiei Române (1866-1948)*, București, 2007

Slavici, Ioan, *Amintiri-Eminescu*, București, 1924

Ungureanu E., Constantin, *"Mihai Eminescu și idealul unității naționale a românilor"* în www.gorjeanul.ro, <https://gorjeanul.ro>, 15.01.2018

Vasile Lucaciu *MARELE DISCURS*, studii introductive de Nicoară Mihali și Teodor Ardelean, Editura Casei Corpului Didactic "Maria Montessori", Baia Mare, 2018